

PREKLADY

REFERENCIA A URČITÉ DESKRIPCIE

Keith S. DONNELLAN

I.

V tejto stati^{1, 2} budem dokazovať, že určité deskripcie³ môžu fungovať dvoma spôsobmi. Používajú sa na referovanie na to, o čom hovoriaci chce rozprávať; používajú sa však aj celkom odlišne. Navyše, určitá deskripcia, ktorá sa vyskytuje v jednej a tej istej vete, môže pri rôznych použitíach vety fungovať jedným aj druhým spôsobom. Neschopnosť zaoberať sa dvojakou funkciou určitých deskripcií zastiera ich pravé referenčné použitie. Tvrdím, že z toho možno obviniť obe najznámejšie teórie určitých deskripcií - Russellovu a Strawsonovu. Prv, než budeme hovoriť o tomto rozdiely v použití, spomeniem niektoré črty oboch teórií, ktorých sa to obzvlášť týka.

Určité deskripcie môžu podľa Russella denotovať nejakú entitu:

[...] ak "C" je označujúci zvrät, môže sa stať, že existuje jedna entita x (nemôže byť viac ako jedna), pre ktorú je výrok " x je totožné s C" pravdivý [...]. Potom môžeme povedať, že entita x je denotátom zvratu "C".⁴

Keď teda hovoriaci použije určitú deskripciu, môže použiť výraz, ktorý denotuje nejakú entitu; to je však jediný vzťah medzi touto entitou a použitím určitej deskripcie, ktorý Russell uznáva. Budem však dokazovať, že existujú dve použitia určitých deskripcií. Russellovu definíciu denotácie možno aplikovať na obe použitia, no v jednom z nich určitá deskripcia slúži aj na niečo viac. Budem tvrdiť, že pri tomto použití hovoriaci používa určitú deskripciu na referovanie na niečo, a nazvem ho "referenčným použitím" určitej deskripcie. Ak mám teda pravdu, referovanie nie je totožné s denotovaním a referenčné použitie Russell neprípúšťa.

Okrem toho výrazy, ktoré sa podľa Russella najviac približujú k vykonávaniu funkcie referenčne použitých určitých deskripcií, sú - ako môžeme tušiť - vlastnými menami (v "úzkom logickom zmysle"). Veľa z toho, čo Russell povedal o vlastných menách, možno bez veľkého rozmýšľania povedať o referenčnom použití určitých deskripcií. Priepasť, ktorú Russell videl medzi menami a určitými deskripciami, je teda užšia, než sa nazdával.

Na druhej strane Strawson nepochybne pripúšťa referenčné použitie určitých deskripcií. Myslím si však, že nevidel, že určitá deskripcia môže mať aj celkom odlišnú úlohu - možno ju použiť nereferenčne, dokonca aj vtedy, keď sa vyskytne v jednej a tej istej vete. Je síce pravda, že Strawson poukazuje na nereferenčné použitie určitých deskripcií,⁵ no spôsob použitia určitej deskripcie podľa neho, zdá sa, závisí skôr od druhu vety, v ktorej sa vyskytuje; ak mám pravdu, určitú deskripciu možno použiť dvoma odlišnými spôsobmi v tej istej vete. V stati *O referencii* preto o výrazoch použitých na referovanie povedal:

Každý výraz, ktorý patrí do niektorej z týchto tried [jednou triedou sú určité deskripcie], môže vystupovať ako subjekt vety, ktorá sa už tradične považuje za singulárnu subjekt-predikátovú vetu a môže slúžiť - ak v tejto úlohe vystupuje - ako príklad použitia, ktorým sa tu mienim zaoberať.⁶

Takže napríklad určitá deskripcia vyskytujúca sa vo vete "Republikánsky kandidát na prezidenta v roku 2000 bude konzervatívec"⁷ je pravdepodobne príkladom referenčného použitia. Ak mám pravdu, nemali by sme to povedať o vete izolovanej od nejakej konkrétnej príležitosti, v ktorej sa použije, aby niečo tvrdila; a potom by sa mohlo alebo nemuselo ukázať, či určitá deskripcia má referenčné použitie.

Zdá sa mi, že Strawson aj Russell prijímali tento predpoklad o spôsobe fungovania určitých deskripcií: na fungovanie určitej deskripcie v nejakej vete sa môžeme pýtať nezávisle od konkrétnej príležitosti jej použitia. Tento predpoklad Strawson naozaj neodmieta vo svojich argumentoch proti Russellovi. Hoci svoj postoj zhrnul do vety

Nie je pravda, že výraz ako taký sa "zmieňuje" alebo "referuje", niekto ho však na to môže použiť,⁸

chcel tým odmietnuť radikálny názor, že "pravý" referujúci výraz *má* referent, slúži na referovanie, nezávisle od kontextu nejakého použitia výrazu. Z popretia tohto názoru však nevyplýva, že určité deskripcie nemožno vo vete identifikovať ako referenčné výrazy, pokiaľ veta nie je použitá. Nazdávam sa, že Strawsonov názor nám umožňuje hovoriť o referenčnej funkcii určitej deskripcie vo vete dokonca aj vtedy, keď nie je použitá, podobne ako môžeme hovoriť o funkcii nástroja, hoci sa ním v danej chvíli nevykonáva to, na čo sa používa. Dúfam, že ukážem, že je to omyl.

Druhý predpoklad, ktorý je spoločný pre Russellovo a Strawsonovo chápanie určitých deskripcií, je: V mnohých prípadoch možno o človeku, ktorý použije určitú deskripciu, povedať (v istom zmysle), že presuponuje alebo implikuje, že deskripcii niečo zodpovedá.⁹ Ak tvrdím, že kráľ je na svojom tróne, presuponujem alebo implikujem, že kráľ existuje. (Rozhodne každý, kto pochyboval, že existuje nejaký kráľ, by to mohol prirodzene povedať.) Russell aj Strawson predpokladajú, že nepravdivosť presupozície alebo implikácie ovplyvňuje pravdivostnú hodnotu toho, čo hovoriaci povedal. Podľa Russella je príslušné tvrdenie nepravdivé; podľa Strawsona nemá pravdivostnú hodnotu. Ak sú však dve použitia určitých deskripcií, nepravdivosť presupozície alebo implikácie môže pravdivostnú hodnotu ovplyvniť v každom prípade inak. To budem v skutočnosti dokazovať. Dúfam, že sa ukáže, že Russellov alebo Strawsonov názor môže správne postihnúť nereferečné použitie určitých deskripcií, no referenčnému použitiu nevyhovuje ani jeden. V súvislosti s Russellovým názorom to neprekvapuje, pretože referenčné použitie vôbec nepripustil. Prekvapujúce to však je pre Strawsonov názor, pretože práve referenčné použitie sa usiluje vysvetliť a obhájiť. Navyše, dôsledkom toho, že danej deskripcii nič nezodpovedá, je podľa Strawsonovho chápania neúspešnosť referencie.¹⁰ Verím, že sa ukáže, že ani toto neplatí o referenčnom použití určitých deskripcií.

II.

S niektorými použitiami určitých deskripcií sa nespája nijaký náznak, že sa použili referenčne, ani nijaká presupozícia alebo implikácia, že deskripcii niečo zodpovedá. Zdá sa, že bežne sa dajú spoznať podľa zloženia vety, v ktorej sa deskripcia vyskytuje. Tieto použitia nás nebudú zaujímať, treba však na ne poukázať aspoň preto, aby sme ich odložili bokom.

Jasným príkladom môže byť veta "Súčasný kráľ Francúzska neexistuje", ktorú niekto použil napríklad na to, aby opravil chybný dojem nejakého človeka, že Chirac¹¹ je francúzsky kráľ.

Zaujímavejším príkladom je tento. Predpokladajme, že niekto sa spýta: "Je Chirac kráľom Francúzska?" Slová v takomto tvare prirodzene použije človek, ktorý pochybuje, či Chirac je francúzskym kráľom alebo prezidentom. Ak má otázka takéto pozadie, zdá sa, že niet presupozície alebo implikácie, že niekto je francúzskym kráľom. Použitím určitej deskripcie sa rovnako daná osoba ani nepokúša na niekoho referovať. Na druhej strane obráťme v otázke výskytu mena a deskripcie a pravdepodobne sa budeme domnievať, že hovoriaci presuponuje alebo implikuje, že niekto je

francúzskym kráľom. Otázku "Je kráľom Francúzska Chirac?" by položil človek, ktorý sa chce dozvedieť, či na francúzskom tróne sedí Chirac, a nie niekto iný.¹²

Použitie určitej deskripcie však skutočne často nesie presupozíciu alebo implikáciu, že deskripcii niečo zodpovedá. Ak určité deskripcie naozaj majú referenčnú úlohu, nájdeme ju práve tu. Myslím si však, že je omylom pokúsiť sa vybaviť túto záležitosť potichu, ako to urobili Russell a Strawson. Domnievam sa, že je potrebné rozlíšenie, ktoré teraz budem analyzovať.

III.

Tieto dve použitia určitých deskripcií, ktoré mám na mysli, nazvem atributívnym použitím a referenčným použitím. Hovoriaci, ktorý určitú deskripciu v tvrdení použije atributívne, tvrdí niečo o čomkoľvek alebo o komkoľvek, čo alebo kto je tým takým-a-takým [the so-and-so]. Na druhej strane hovoriaci, ktorý určitú deskripciu v tvrdení použil referenčne, použil ju na to, aby svojmu poslucháčovi umožnil vyčleniť, o kom alebo o čom hovorí a tvrdí niečo o tejto osobe alebo veci. Môžeme povedať, že prvý prípad je základným prípadom výskytu určitej deskripcie, pretože hovoriaci chce niečo tvrdiť o ľubovoľnej osobe alebo veci, ktorá zodpovedá deskripcii; no pri referenčnom použití je určitá deskripcia len jedným z nástrojov na uskutočnenie niečoho, na obrátenie pozornosti na nejakú osobu alebo vec, čo bežne rovnako dobre môže urobiť ľubovoľný iný nástroj, iná deskripcia alebo meno. Pri atributívnom použití je dôležitá iba vlastnosť byť tým takým-a-takým, kým pri referenčnom použití nie.

V prípade jednoduchej vety tento rozdiel ilustrujeme vetou "Smithov vrah je pomätený". Najprv predpokladajme, že narazíme na úbohého Smitha zavraždeného nechutným spôsobom. So zreteľom na brutálny spôsob, akým Smitha zavraždili, a s ohľadom na to, že bol najobľúbenejším človekom na svete, by sme mohli zvolať: "Smithov vrah je pomätený." V záujme jednoduchosť predpokladám, že nevieme (v celkom bežnom zmysle), kto Smitha zavraždil (hoci to v tomto prípade nie je dôležité). Poviem, že toto je atributívne použitie určitej deskripcie.

S týmto použitím vety kontrastuje jedna z tých situácií, v ktorých očakávame a zamýšľame, že náš poslucháč pochopí, koho máme na mysli, keď hovoríme o Smithovom vrahovi, a - čo je najdôležitejšie - že pochopí, že niečo hovoríme práve o tejto osobe.

Predpokladajme napríklad, že Jones bol obvinený zo Smithovej vraždy a predvolaný na súd. Predstavme si, že sa rozoberá Jonesovo podivné

správanie na súde. Náš dojem z jeho správania môžeme zhrnúť do vety "Smithov vrah je pomätený". Ak sa niekto spýta, na koho referujeme použitím tejto deskripcie, odpoveďou je "Na Jonesa". Poviem, že toto je referenčné použitie určitej deskripcie.

Najlepšie azda možno vysvetliť fakt, že tieto dve použitia určitej deskripcie v tej istej vete sú celkom rozdielne tým, že zväzíme dôsledky predpokladu, že Smitha nikto nezavraždil (napríklad, keď v skutočnosti spáchal samovraždu). Pri použití určitej deskripcie "Smithov vrah" hovoriaci v oboch prípadoch v istom zmysle presuponuje alebo implikuje, že existuje nejaký vrah. Keď však predpokladáme, že presupozícia alebo implikácia je nepravdivá, pre tieto dve použitia vyplývajú rôzne dôsledky. V oboch prípadoch sme použili predikát "je pomätený", no v prvom prípade, ak žiadny vrah neexistuje, niet nikoho, o kom by sa dalo správne povedať, že mu pripisujeme pomätenosť. Takého človeka by sme mohli (správne) identifikovať len v prípade, keď niekto zodpovedá použitej deskripcii. No v druhom prípade, v ktorom určitá deskripcia je iba spôsobom identifikácie osoby, o ktorej chceme hovoriť, je celkom možná správna identifikácia dokonca aj vtedy, keď nikto použitej deskripcii nezodpovedá.¹³ O Jonesovi hovoríme dokonca aj vtedy, keď nie je Smithov vrah, a práve jeho správanie sme v uvažovanej situácii komentovali. Jones by nás mohol napríklad obviňovať, že keď sme ho nazvali pomäteným, povedali sme o ňom niečo nepravdivé, a nazdávam sa, že na obranu by sme nemohli uviesť, že nezodpovedá našej deskripcii "Smithov vrah".

Navyše je celkom možné, že náš poslucháč vie, na koho v druhej situácii referujeme, aj keď nezdieľa našu presupozíciu. Človek, ktorý v uvedenom kontexte počul náš komentár, môže vedieť, že hovoríme o Jonesovi, aj keď si nemyslí, že Jones je vinný.

Myslím si, že po zovšeobecnení tohto prípadu môžeme povedať, že existujú dve použitia vety tvaru "Toto ϕ je ψ " ["The ϕ is ψ "]. V prvom použití, keď nič nie je ϕ , o ničom sa nepovedalo, že je ψ . V druhom skutočnosť, že nič nie je ϕ , nemá takýto dôsledok.

Taký istý rozdiel v použití môžeme po primeraných zmenách sformulovať pre iné použitia jazyka než pre tvrdenia. Predpokladajme, že niekto na večierku zazrie zaujímavo vyzerajúcu osobu, ktorá drží pohár na martini. Spýta sa: "Kto je ten človek, ktorý pije martini?" Keby sa zistilo, že v pohári má len vodu, aj tak by položil otázku o konkrétnej osobe, otázku, ktorú môže niekto zodpovedať. Porovnajme to s použitím tej istej otázky, ktorú položil predseda miestneho zväzu abstinentov. Práve ho informovali, že na ich výročnom večierku nejaký muž pije martini. Zareaguje tak, že sa svojho

informátora spýta: "Kto je ten človek, ktorý pije martini?" Tým, že predseda položil túto otázku, nemá na mysli nejakú konkrétnu osobu, ktorej by sa mala otázka týkať; ak nikto nepije martini, ak je informácia nesprávna, nikoho nemožno vyčleniť ako človeka, ktorého sa otázka týka. Na rozdiel od prvého prípadu vlastnosť byť človekom, ktorý pije martini, je nanajvýš dôležitá, pretože ak ju nikto nemá, na predsedovu otázku nejestvuje priama odpoveď.

Tým sa ilustruje aj ďalší rozdiel medzi referenčným a atributívnym použitím určitých deskripcií. V jednom prípade sme položili otázku o konkrétnej osobe alebo veci, hoci použitej deskripcii nič nezodpovedá; v druhom prípade to tak nie je. V jednom prípade na našu otázku však tiež možno odpovedať; v druhom prípade nie. Pri referenčnom použití určitej deskripcie môžeme úspešne vyčleniť osobu alebo vec, ktorej sa otázka týka, aj keď táto osoba alebo vec v skutočnosti nezodpovedá deskripcii; ak však pri atributívnom použití deskripcii nič nezodpovedá, nijakú priamu odpoveď na otázku nemožno dať.

Tento ďalší rozdiel možno tiež ilustrovať pomocou rozkazov a príkazov, ktoré obsahujú určité deskripcie. Uvažujme o príkaze "Prines mi tú knihu na stole". Ak sa výraz "tá kniha na stole" použije referenčne, príkaz možno splniť dokonca aj vtedy, keď na stole nie je nijaká kniha. Napríklad ak je nejaká kniha *vedľa* stola, no nijaká *na* ňom, môžeme túto knihu priniesť a toho, kto vydal príkaz, sa spýtať, či toto je "tá kniha, ktorú myslel". A možno bude. Predstavme si však, že nám oznámili, že na náš cenný starožitný stôl, na ktorý by sa nemalo nič klásť, niekto položil knihu. V tomto prípade príkaz "Prines mi tú knihu na stole" nemožno splniť, ak na stole neleží nijaká kniha. Nemožno priniesť knihu, ktorá na stole nikdy nebola, a pokladať ju za knihu, ktorú mal na mysli autor príkazu, pretože neexistuje nijaká kniha, ktorú v tomto zmysle možno "mať na mysli". V jednom prípade určitá deskripcia bola prostriedkom, ktorý umožnil niekomu inému vyčleniť správnu knihu; ak dokáže správnu knihu vyčleniť, aj keď deskripciu nič nespĺňa, vo svojom zámere sme uspeli. V druhom prípade neexistuje nijaká "správna kniha" okrem tej, ktorá zodpovedá deskripcii; vlastnosť byť knihou na stole je podstatná. Ak na stole nie je nijaká kniha, nielenže niet nijakej knihy, ktorej sa príkaz môže týkať, ale aj sám príkaz nemožno splniť. Ak sa v rozkaze alebo otázke určitá deskripcia použije atributívne a nič jej nezodpovedá, rozkaz nemožno splniť a na otázku dať odpoveď. To naznačuje analogický dôsledok týkajúci sa tvrdení, ktoré obsahujú atributívne použité určité deskripcie. Analogický dôsledok azda spočíva v tom, že tvrdenie nie je ani pravdivé ani nepravdivé; to je Strawsonov názor na to, čo

sa stane, ak presupozícia, spojená s použitím určitej deskripcie, je nepravdivá. Ak je to však tak, potom Strawsonovo chápanie nefunguje pre referenčné použitie určitých deskripcií, ale pre celkom iné použitie, ktoré som nazval atributívnym.

Obe použitia určitých deskripcií som sa usiloval vysvetliť poukázaním na rôzne dôsledky, ktoré vyplývajú z predpokladu, že použitej deskripcii nič nezodpovedá. Sú tu aj iné rozdiely. Jedným je tento: pri referenčnom použití určitej deskripcie sa v istom zmysle presuponuje alebo implikuje nielen to, že niekto alebo niečo deskripcii zodpovedá, čo platí aj pre atributívne použitie; presuponuje sa tu aj čosi celkom iné - hovoriaci presuponuje o *konkrétnom* človeku alebo veci, že zodpovedá deskripcii. Napríklad, keď otázkou "Kto je ten človek, ktorý pije martini?" sa mienime pýtať na tamtoho človeka, presuponujeme, že tamten človek pije martini - nie iba to, že *niekto* je človekom, ktorý pije martini. Ak v kontexte, v ktorom je jasné, že referujeme na Jonesa, povieme "Smithov vrah je pomätený", presuponujeme, že Jones je Smithov vrah. Nijaká taká presupozícia nie je prítomná pri atributívnom použití určitých deskripcií. Samozrejme, presuponuje sa tu, že niekto *alebo ktosi iný* vraždil, ale o nikom konkrétnom - napríklad Jonesovi alebo Robinsonovi - hovoriaci nepresuponuje, že to urobil. Čo mám na mysli pod druhým druhom presupozície, podľa ktorého niekto alebo niečo konkrétne zodpovedá deskripcii, ktorá je použitá referenčne, ale nie atributívne, sa azda jasnejšie ukáže, keď budeme uvažovať o jednom z poslucháčov, ktorý verí, že Smith vôbec nebol zavraždený. V prípade referenčného použitia deskripcie "Smithov vrah" poslucháč by mohol hovoriaceho obviniť z toho, že chybné presuponuje, že niekto je vrahom, a že je ním Jones, pretože hoci verí, že Jones neurobil tento čin, vie, že hovoriaci na Jonesa referuje. V prípade atributívneho použitia však môže hovoriaceho obviniť len z prijatia prvej, menej špecifickej presupozície; nemôže vyčleniť nejakú osobu a povedať, že hovoriaci presuponuje, že táto osoba je Smithov vrah. Konkrétnejšie presupozície, ktoré sme našli pri referenčnom použití, však nemôžeme spojiť s určitou deskripciou vyskytujúcou sa vo vete, ktorá je izolovaná od kontextu použitia. Aby sme vedeli, že niekto pri použití vety "Smithov vrah je pomätený" presuponuje, že Jones je Smithov vrah, musíme vedieť, že deskripciu používa referenčne, ako aj to, na koho referuje. Veta sama osebe nám nič z toho nepovie.

IV.

Z toho, ako som rozvinul každý z predchádzajúcich príkladov, by sa mohlo zdať, že dôležitý rozdiel medzi referenčným a atributívnym použitím

spočíva v presvedčeníach¹⁴ hovoriaceho. Verí o nejakom konkrétnom človeku alebo veci, že zodpovedá použitej deskripcii? Napríklad v jednej modifikácii prípadu Smithovho vraha neexistovalo nijaké presvedčenie o tom, kto vykonal čin. kým v inej modifikácii sa verilo, že ho vykonal Jones. V skutočnosti to však nie je podstatný rozdiel. Je možné, že hovoriaci použije určitú deskripciu atributívne dokonca aj vtedy, keď on (a jeho poslucháč) verí, že určitá osoba alebo vec zodpovedá deskripcii. A je možné určitú deskripciu použiť referenčne, keď hovoriaci verí, že nič deskripcii nezodpovedá. Je pravda - a preto som v záujme jednoduchosti rozvinul každý príklad práve daným spôsobom - že keď hovoriaci neverí, že niečo zodpovedá deskripcii, alebo neverí, že dokáže vyčleniť to, čo jej zodpovedá, je pravdepodobné, že ju nepoužil referenčne. Tiež je pravda, že keby hovoriaci a jeho poslucháč mohli vyčleniť nejakú konkrétnu vec alebo osobu tak, že zodpovedá deskripcii, potom deskripcia je s veľkou pravdepodobnosťou použitá referenčne. To sú však len predpoklady, nie vývody.

Opäť sa vráťme k prípadu Smithovho vraha a predpokladajme, že Jones stojí pred súdom za vraždu, a ja, ako aj všetci ostatní veríme, že je vinný. Predpokladajme, že poviem, že Smithov vrah je pomätený, ale namiesto toho, aby som to, podobne ako v predchádzajúcom prípade, podložil odkazom na Jonesovo správanie na lavici obžalovaných, načrtnem skôr dôvody podporujúce myšlienku, že *ktokoľvek*, kto zavraždil úbohého Smitha takým hrozným spôsobom, musí byť pomätený. Nazdávam sa, že ak sa ukáže, že Jones vôbec nie je vrahom, ale niekto iný, môžem tvrdiť, že som mal pravdu, ak právy vrah je pomätený. Myslím si, že v tomto prípade som deskripciu použil atributívne, aj keď som veril, že jej zodpovedá konkrétna osoba.

Tiež možno uvažovať o prípadoch, v ktorých hovoriaci neverí, že to, na čo zamýšľa použitím určitej deskripcie referovať, zodpovedá deskripcii, alebo si možno predstaviť prípady, v ktorých hovoriaci použil určitú deskripciu referenčne. hoci verí, že jej *nič* nezodpovedá. Pochopiteľne, tieto prípady môžu parazitovať na prirodzenejšom použití; dostatočne však ukazujú, že takéto presvedčenia hovoriaceho nemajú rozhodujúci vplyv na to, akým spôsobom určitú deskripciu použil.

Predpokladajme, že na tróne sedí človek, o ktorom pevne verím, že nie je kráľom. ale uzurpátorom. Predstavme si tiež, že jeho prívrženci rovnako pevne veria, že je kráľom. Predpokladajme, že ho chcem navštíviť. Jeho päťolizáčov sa môžem spýtať: "Je kráľ vo svojej učťárni?" Úspešne som referoval na človeka, na ktorého som chcel referovať, bez toho, aby som veril, že zodpovedá deskripcii.¹⁵ Dokonca nie je ani nevyhnutné predpokladať, že jeho prívrženci veria, že je kráľom. Ak sa na všetko pozerajú cynicky

a vedia, že nie je kráľom, stále môžem úspešne referovať na človeka, na ktorého chcem referovať. Podobne ani ja, ani ľudia, s ktorými hovorím, nemusíme predpokladať, že *niekto* je kráľom, a v konečnom dôsledku môžeme o sebe navzájom vedieť, že to nepredpokladáme - a predsa môže byť referencia úspešná.

V.

Zdá sa, že pri atributívnom aj referenčnom použití určité deskripcie nesú presupozíciu alebo implikáciu, že existuje niečo, čo deskripcii zodpovedá. Dôvody existencie presupozícií alebo implikácií sa však v oboch prípadoch líšia.

Predpokladá sa, že osoba, ktorá určitú deskripciu použije referenčne, verí, že to, na čo chce referovať, deskripcii zodpovedá. Bežne budeme vybrať deskripcie, o ktorých sa nazdávame, že im istá vec alebo osoba zodpovedá, pretože účelom použitia deskripcie je umožniť poslucháčovi, aby vyčlenil správnu vec alebo osobu (alebo aby o správnej veci alebo osobe uvažoval). Normálne by nesprávny opis toho, na čo chceme referovať, poslucháča zavádzal. Predpokladá sa teda, že hovoriaci verí, že *niečo* zodpovedá deskripcii, a to vec, na ktorú referuje.

V prípade atributívneho použitia určitej deskripcie však neexistuje rovnaká možnosť nesprávneho opisu. V prípade atributívne použitého výrazu "Smithov vrah" sa nenaskytla možnosť nesprávneho opisania Jonesa alebo kohokoľvek iného; použitím deskripcie sme nereferovali na Jonesa ani na nikoho iného. Predpoklad, že hovoriaci verí, že *niekto* je Smithovým vrahom, tu nevzniká zo špecifickejšieho predpokladu, že verí, že Jones alebo Robinson, alebo niekto iný, koho môže pomenovať alebo identifikovať, je Smithovým vrahom.

Atributívne použitá určitá deskripcia nesie presupozíciu alebo implikáciu preto, že ak ju nič nespĺňa, zmarí sa lingvistický účel rečového aktu. Teda ak hovoriaci utvoril tvrdenie, neuspeje v tom, že povie niečo pravdivé; ak položil otázku, neuspeje v tom, že položí otázku, na ktorú možno odpovedať; ak vydal príkaz, neuspeje v tom, že vydá príkaz, ktorý možno splniť. Ak niekto tvrdí, že Smithov vrah je pomätený, keď Smitha nikto nezavraždil a určitú deskripciu používa nereferenčne, nepovie nič *pravdivé*. Ak za podobných okolností niekto vydá príkaz "Prived' mi Smithovho vraha", príkaz sa nedá splniť; nič nemôžeme chápať ako jeho splnenie.

Ak sa na druhej strane určitá deskripcia použije referenčne, presupozícia alebo implikácia pramení jednoducho z faktu, že bežne sa snažíme

správne opísať to, na čo chceme referovať, pretože normálne je to najlepši spôsob, ako umožniť poslucháčovi zistiť, na čo referujeme. Ako sme videli, lingvistický cieľ rečového aktu možno v takomto prípade dosiahnuť dokonca aj vtedy, keď deskripcii nič nezodpovedá; možno povedať niečo pravdivé, položiť otázku, ktorú možno zodpovedať, alebo vydať príkaz, ktorý sa dá splniť. Ak sa totiž určitá deskripcia použije referenčne, poslucháč môže s úspechom zistiť, na čo hovoriaci referuje, aj keď ani vec, na ktorú referuje, ani nič iné deskripcii nezodpovedá.

VI.

Výsledok z posledného paragrafu ukazuje, že v Russellovej a Strawsovej teórii je niečo nesprávne, pretože hoci podávajú rôzne vysvetlenia implikácie alebo presupozície, každý podáva iba jedno vysvetlenie. Ako som však dokazoval, presupozícia alebo implikácia je prítomná z celkom iného dôvodu, ktorý závisí od toho, či určitá deskripcia je použitá referenčne alebo atributívne. Rovnako sa líši aj to, o aké presupozície alebo implikácie pôjde. Navyše, ani jedna teória zrejme nepredkladá správne vymedzenie referenčného použitia. Podľa Russellovej teórie ide o logické vyplývanie: z vety "Toto ϕ je Ψ " vyplýva "Existuje jedno a len jedno ϕ ". Nezávisle od toho, či to platí alebo neplatí pre atributívne použitie, nezdá sa, že to platí pre referenčné použitie určitej deskripcie. "Implikácia", že niečo je ϕ , neznamená, ako som tvrdil, vyplývanie; skôr je to predpoklad, ktorý je založený na tom, čo *zvyčajne* platí o použití určitej deskripcie na referovanie. V každom prípade Russellova teória, samozrejme, neukazuje - čo platí o referenčnom použití - že implikácia, že *niečo* je ϕ , pochádza zo špecifickejšej implikácie, že to, *na čo sa referuje*, je ϕ . Ako teória určitých deskripcií sa teda Russellov názor zrejme aplikuje, ak sa vôbec aplikuje, len na atributívne použitie.

Russellovu definíciu denotácie (určitá deskripcia denotuje nejakú entitu vtedy, keď táto entita jedinečne zodpovedá danej deskripcii) možno jasne aplikovať na každé použitie určitých deskripcií. Určitá deskripcia teda môže mať denotát nezávisle od toho, či je alebo nie je použitá referenčne alebo atributívne. Denotácia a referencia (podľa mojej explikácie tohto pojmu) sú teda rôzne pojmy, a Russellov názor pripúšťa len prvý z nich. Navyše pokladám sa vítaný výsledok, že denotácia a referencia by sa nemali zmiešavať. Keby niekto chcel tvrdiť, že sú tým istým pojmom, ako jeden dôsledok by sa muselo pripustiť, že hovoriaci by mohol referovať na niečo bez toho, aby to poznal. Ak napríklad bez akéhokoľvek tušenia, že pán Goldwater bude republikánskym kandidátom v roku 1964, niekto v roku 1960 povedal

"Republikánsky kandidát na prezidenta v roku 1964 bude konzervatívny" (azda na základe analýzy názorov vodcov strán), určitá deskripcia *denotuje* pána Goldwatera. Chceli by sme však povedať, že hovoriaci referoval na pána Goldwatera alebo o ňom hovoril, či sa o ňom zmienil? Nazdávam sa, že tieto výrazy sem nepatria. Ak stotožníme referenciu a denotáciu, predsa by sa mohlo podariť (na základe republikánskej dohody), že hovoriaci, hoci to sám nevedel, roku 1960 referoval na pána Goldwatera. Podľa môjho názoru, hoci použitá určitá deskripcia naozaj *denotuje* (keď uplatníme Russellovu definíciu) pána Goldwatera, hovoriaci ju však použil *atributívne a nereferoval* na neho.

Obráťme teraz pozornosť na Strawsonovu teóriu. Mala ukázať, ako sú určité deskripcie referenčnými výrazmi. Tento zámer však sledovala až príliš úzkostlivo. Existujú totiž aj nereferenčné použitia určitých deskripcií, dokonca aj keď sa vyskytnú v jednej a tej istej vete. Myslím si, že Strawsonova teória zahŕňa tieto tézy:

- (1) Keď niekto tvrdí, že toto ϕ je ψ , netvrdí nič pravdivé ani nepravdivé, ak nijaké ϕ neexistuje.¹⁶
- (2) Ak neexistuje nijaké ψ , hovoriaci na nič úspešne nereferuje.¹⁷
- (3) Dôvod, prečo nepovedal nič pravdivé alebo nepravdivé, tkvie v tom, že nereferoval.

Všetky tieto tézy sú buď nepravdivé, alebo sa prinajlepšom vzťahujú len na jedno z dvoch použití určitých deskripcií.

Téza (1) možno platí o atributívnom použití. V príklade, v ktorom sa vypovedala veta "Smithov vrah je pomätený", keď Smithovo telo bolo objavené, pri atributívnom použití určitej deskripcie hovoriaci nereferoval na nijakú osobu. Ak Smitha nikto nezavraždil, nevypovedalo sa nič pravdivé. Je celkom lákavé uzavrieť, podobne ako Strawson, že sa nevypovedalo nič pravdivé *alebo* nepravdivé. V prípade referenčného použitia určitej deskripcie sa však mohlo vypovedať niečo pravdivé. Je možné, že niečo pravdivé sa vypovedalo o osobe alebo veci, na ktorú sa referovalo.¹⁸

Ako sme videli, téza (2) je jednoducho nepravdivá. V prípade referenčného použitia určitej deskripcie je celkom možné na niečo referovať, hoci použitej deskripcii nič nezodpovedá.

S tézou (3) je to trochu zložitejšie. Podľa Strawsonovho názoru spája dve nitky z (1) a (2). Evidentne nemôže fungovať ako vysvetlenie, prečo sa pri atributívnom použití určitých deskripcií, v prípade nepravdivosti presupozície, netvrdilo nič pravdivé alebo nepravdivé, pretože ako dôvod

ponúka neúspešnosť referencie. Neposkytuje teda dôvod, prečo, ak je to tak, hovoriaci pri atributívnom použití určitej deskripcie nevyovie nič pravdivé alebo nepravdivé, keď deskripcii nič nezodpovedá. Vyvoláva však problém okolo referenčného použitia. Môže referencia neuspieť pri referenčnom použití určitej deskripcie?

Nereferujem neúspešne len preto, že môj poslucháč nesprávne vyčlenil entitu, na ktorú referujem. Použitím deskripcie "človek, ktorý pije martini" môžem referovať na konkrétneho človeka, aj keď moji poslucháči nedokážu vyčleniť správneho alebo akéhokoľvek človeka. Takisto, ako sme zdôraznili, nereferujem neúspešne, keď deskripcii nič nezodpovedá. Možno však nedokážem referovať za istých extrémnych okolností, keď neexistuje nič, čo by som *ja* chcel vyčleniť ako to, na čo som referoval.

Predpokladajme, že sa nazdávam, že v istej vzdialenosti vidím prechádzajúceho sa človeka, a spýtam sa: "Je ten človek, ktorý drží vychádzkovú palicu profesorom histórie?" Azda by sme mohli rozlíšiť štyri prípady. (a) Existuje človek, ktorý drží vychádzkovú palicu; potom som referoval na nejakú osobu a spýtal som sa na ňu otázkou, na ktorú možno odpovedať, ak môj poslucháč pozná potrebnú informáciu. (b) Tamten človek nedrží vychádzkovú palicu, ale dáždík; stále som na niekoho referoval a spýtal som sa na neho otázkou, na ktorú možno odpovedať, hoci ak môj poslucháč vidí, že je to dáždík, a nie vychádzková palica, môže tiež opraviť môj zjavne chybný dojem. (c) Vôbec to nie je človek, ale skala, ktorá vyzerá ako človek; nazdávam sa, že v tomto prípade som stále na niečo referoval: na tamtú vec, o ktorej sa ukázalo, že je to skala, o ktorej som si však myslel, že je to človek. V tomto prípade však nie je zrejmé, či na moju otázku možno správne odpovedať. Domnievam sa, že to nie je pre neúspech referencie, ale skôr preto, že moja otázka nie je vhodná vzhľadom na pravú povahu veci, na ktorú som referoval. Jednoduchá odpoveď "Nie, to nie je profesor histórie" je prinajmenšom trochu zavádzajúca, ak ju vyslovil niekto, kto spoznal, že som skalu nesprávne pokladal za človeka. Preto by mohlo byť správne uzavrieť, že v takomto prípade som nepoložil otázku, na ktorú existuje priama správna odpoveď. Pokiaľ to platí, nie je to tak preto, že použitej deskripcii nič nezodpovedá, ale skôr preto, že som referoval na skalu, a na moju otázku neexistuje správna odpoveď, ak sa týka skaly. (d) Nakoniec máme prípad, že tam, kde som si myslel, že je človek s vychádzkovou palicou, sa vôbec nič nenachádza; v tomto prípade azda máme pravú neúspešnú referenciu, hoci deskripcia bola použitá na referovanie. Neexistuje nijaká skala ani nič iné, na čo som zamýšľal referovať; možno to bol odlesk svetla, ktorý ma priviedol k domnienke, že sa tam nachádza človek. O ničom nemôžem povedať

"Na toto som referoval, hoci teraz vidím, že to nie je človek, ktorý drží vychádzkovú palicu." Takýto neúspech referencie však vyžaduje omnoho radikálnejšie okolnosti, než obyčajnú neexistenciu čohokoľvek, čo by zodpovedalo použitej deskripcii. Vyžaduje sa, aby neexistovalo nič, o čom by sa dalo povedať: "Na toto referoval." Možno v takýchto prípadoch, keď hovoriaci niečo tvrdil, netvrdil nič pravdivé alebo nepravdivé, ak neexistuje nič, čo možno identifikovať ako to, na čo referoval. Ak je to tak, referencia a pripísanie pravdivostnej hodnoty neboli neúspešné iba preto, že použitej deskripcii nič nezodpovedá. V niektorých prípadoch referenčného použitia určitých deskripcií môže teda téza (3) platiť; môže nastať, že neúspech referencie sa prejaví v absencii pravdivostnej hodnoty. Tieto prípady sú však omnoho extrémnejšie, než tie, ktoré mal na mysli Strawson.

Môj záver teda znie, že ani Russellova, ani Strawsonova teória nepredstavujú správne vysvetlenie používania určitých deskripcií - Russellova teória preto, že úplne zanedbáva referenčné použitie, a Strawsonova preto, že nedokáže rozlíšiť medzi referenčným a atributívnym, a pravdy o oboch mieša dohromady (spolu s niektorými nepravdami).

VII.

Zdá sa, že sa o určitej deskripcii vyskytujúcej sa v konkrétnej vete nedá kategoricky povedať, či je referenčným výrazom (samozrejme, mohli by sme to povedať, keby sme mysleli, že *by sa mohla* použiť na referovanie). Vo všeobecnosti, či určitá deskripcia je alebo nie je použitá referenčne alebo atributívne, závisí od intencií hovoriaceho v konkrétnom prípade. Výraz "Smithov vrah" možno vo vete "Smithov vrah je pomätený" použiť oboma spôsobmi. Aj tak sa však nezdá správne chápať to ako viacznačnosť vety. Gramatická štruktúra vety je podľa mňa tá istá, či je deskripcia použitá referenčne alebo atributívne; to znamená, že veta nie je syntakticky viacznačná. Rovnako podľa mňa nie je vôbec lákavé predpokladať viacznačnosť významu slov; zdá sa, že nie je sémanticky viacznačná. (Ažda by sme mohli povedať, že veta je pragmaticky viacznačná: rozdiel medzi úlohami, ktoré deskripcia hrá, závisí od intencií hovoriaceho.) To sú, samozrejme, intuície; pre tieto závery nemám nijaký argument. Váha dôkazu je však určite inou záležitosťou.

To podľa mňa znamená, že napríklad názor, podľa ktorého vety možno rozčleniť na predikáty, logické operátory a referenčné výrazy, nie je pravdivý všeobecne. Určitým deskripciám nemožno vždy pripísať referenčnú úlohu v izolácii od konkrétneho použitia.

Môžu existovať vety, v ktorých sa určité deskripcie používajú len referenčne alebo len atributívne. Príkladom vety, v ktorej určitú deskripciu možno použiť len atributívne, môže byť: "Ukáž mi človeka, ktorý pije moje martini." Nie som si celkom istý, či možno nájsť vetu, v ktorej by určitá deskripcia bola použitá len referenčne. Ak aj sú také vety, nekazí to myšlienku, že existujú mnohé vety s určitými deskripciami, ktoré možno použiť oboma spôsobmi, pričom zjavne nie sú ani syntakticky, ani sémanticky viacznačné.

Keby sa aj ukázalo, že dvojaké použitie určitých deskripcií možno vysvetliť prítomnosťou viacznačnosti, stále možno namietat' proti Russellovej a Strawsonovej teórii. Pokiaľ ich totiž chápem, možnosť viacznačnosti sa v nich ani len nenaznačuje a v skutočnosti ani jedna zrejme nie je s ňou zlučiteľná. V Russellovej teórii sa nepripúšťa možnosť referenčného použitia a v Strawsonovej teórii, ako som sa pokúsil ukázať v predchádzajúcej časti, spájajú sa prvky oboch použití do jedného unitárneho vysvetlenia. Zdá sa teda, že pre tieto chápania nie je viac prít'azlivý názor, podľa ktorého sú také vety viacznačné.

VIII.

Keď hovoriaci použije určitú deskripciu referenčne, môže povedať niečo pravdivé, hoci správne sa deskripcia nevzťahuje na nič. Niečo pravdivé môže povedať v tom zmysle, že hovorí niečo pravdivé o niekom alebo niečom. Myslím si, že tento zmysel je zaujímavý a treba ho preskúmať. Dospeli sme k nemu ako k jednému z vedľ'ajších produktov rozlíšenia medzi atributívnym a referenčným použitím určitých deskripcií.

Vyvoláva totiž otázky, ktoré sa týkajú pojmu tvrdenia. Vysvetlíme to pomocou analýzy citátu zo state Leonarda Linského, v ktorej správne tvrdí, že môžeme na niekoho referovať, hoci použitá určitá deskripcia tohto človeka neopisuje správne:

[...] ani výrok "Manžel je k nej milý" použitý o vydatej žene, nie je pravdivý, ani nepravdivý. Hovoriaci by však pomocou týchto slov mohol veľmi dobre na niekoho referovať, pretože si môže myslieť, že niekto je manželom tejto ženy (ktorá je v skutočnosti slobodná). Napriek tomu výrok nie je ani pravdivý, ani nepravdivý, pretože [presuponuje], že táto žena má muža, ona však muža nemá. To vyvracia Strawsonovu tézu, podľa ktorej ak presupozícia o existencii nie je splnená, tak hovoriaci nemohol referovať.¹⁹

V tomto citáte je mnoho správneho. Ale pretože Linsky nerozlišuje medzi referenčným a atributívnym použitím určitých deskripcií, nie je to úplne správne vysvetlenie situácie. Azda menším problémom v tejto pasáži je to, že Linsky evidentne pokladá za dostatočné stanoviť, že v jeho príklade hovoriaci na niekoho referuje použitím určitej deskripcie "jej manžel", že *verí*, že niekto je jej manželom. To sa priblíži k pravde len vtedy, keď "niekto" v opise presvedčenia znamená "niekto konkrétny", a nie je iba existenčný kvantifikátor "existuje niekto alebo ktosi iný". Pri atributívnom aj referenčnom použití je totiž veľmi pravdepodobne prítomné presvedčenie, že niekto alebo *ktosi iný* je manželom tejto ženy. Hovoriaci by určitú deskripciu použil atributívne, ak napríklad práve stretol spomenutú ženu, všimol si jej šťastie a žiariace dobré zdravie, a vypovie svoju poznámku na základe presvedčenia, že tieto vlastnosti sú vždy prejavom toho, že ženy majú dobrých manželov. Keďže nemá manžela, nikoho nemožno vyčleniť ako človeka, na ktorého referoval. Hovoriaci však aj tak *verí*, že *niekto alebo ktosi iný* je jej manželom. Ak na druhej strane použitie výrazu "jej manžel" je pre hovoriaceho iba spôsobom referovania na človeka, ktorého práve stretol a o ktorom predpokladá, že je manželom tejto ženy, referuje na tohto muža, aj keď ani on, ani nikto iný nezodpovedá deskripcii. Myslím si, že v tomto citáte pod výrazom "niekto" v opise presvedčenia má Linsky veľmi pravdepodobne na mysli "niekto konkrétny". Ale dokonca ani vtedy, ako sme videli, nezískame dostatočnú ani nevyhnutnú podmienku na referenčné použitie určitej deskripcie. Určitú deskripciu možno použiť atributívne dokonca aj vtedy, keď hovoriaci *verí*, že nejaká konkrétna osoba alebo vec zodpovedá deskripcii, a možno ju použiť referenčne pri absencii tohto presvedčenia.

Moja hlavná námietka sa však týka Linského názoru, že *tvrdenie* nie je ani pravdivé, ani nepravdivé, pretože presupozícia nie je splnená. Toto by sa mi možno zdalo správne, *ak* sa určitá deskripcia pokladá za atributívne použitú (čo závisí od toho, či súhlasíme so Strawsonom alebo Russelom). Keď ju však chápeme ako referenčne použitú, toto kategorické tvrdenie nie je viac úplne správne. Muž, na ktorého hovoriaci referoval, totiž naozaj môže byť milý k slobodnej žene; hovoriaci mohol povedať niečo pravdivé o tomto mužovi. Ťažkosť spočíva v pojme "tvrdenia". Predpokladajme, že vieme, že táto žena je slobodná, jednako však vieme, že muž, na ktorého hovoriaci referuje, je k nej milý. Zdá sa mi, že na jednej strane chceme uznať, že hovoriaci povedal niečo pravdivé, no budeme sa zdráhať vyjadriť to vetou "Je pravda, že jej manžel je k nej milý."

Myslím si, že v tom sa ukazuje ťažkosť spojená s tým, že sa jednoducho hovorí o "tvrdení", keď sa určité deskripcie referenčne používajú. V tomto

príklade totiž hovoriaci tvrdí niečo o konkrétnej osobe a môžeme predpokladať, že jeho tvrdenie je pravdivé. Jednako by sme však nechceli súhlasiť s jeho tvrdením tak, že použijeme vetu, ktorú on použil; pravdivé tvrdenie by sme nechceli identifikovať prostredníctvom slov hovoriaceho. Dôvod možno ľahko nájsť. Ak v súvislosti s týmto príkladom povieme "Je pravda, že jej manžel je k nej milý", určitú deskripciu teraz *my* používame buď atributívne, alebo referenčne. Nepodpísali by sme sa však pod to, čo pôvodný hovoriaci pravdivo povedal, keby sme deskripciu použili atributívne, pretože určitá deskripcia umožňuje povedať niečo pravdivé (keďže spomenutá žena nemá manžela) len vďaka tomu, že referuje na konkrétneho človeka. Naša zdržanlivosť potvrdiť pôvodné tvrdenie hovoriaceho tým, že určitú deskripciu použijeme referenčne, aby sme referovali na tú istú osobu, však pramení z celkom inej úvahy. Keby sme tiež boli pod dojmom chybného presvedčenia, že spomenutý človek je manželom tejto ženy, mohli by sme s hovoriacim súhlasiť tak, že použijeme presne jeho slová. (Navyše možno, ako sme videli, zámerne použiť určitú deskripciu na referovanie na niekoho, o kom veríme, že jej nezodpovedá.) Naša neochota použiť pôvodné slová hovoriaceho teda nevzniká z toho, že keby sme ich použili, nemuseli by sme uspieť pri tvrdení čohokoľvek pravdivého alebo nepravdivého. Pramení skôr z toho, že pri referenčnom použití určitej deskripcie sa predpokladá, že hovoriaci verí, že to, na čo referuje, deskripcii zodpovedá. Pretože my, ktorí vieme, že táto žena je slobodná, by sme normálne nechceli vyvolať dojem, že si myslíme niečo iné, nechceme použiť ten spôsob referencie na muža, ktorý uplatnil pôvodný hovoriaci.

Ako by sme potom mali vyjadriť súhlas s hovoriacim bez toho, aby sme nevzbudili nechcený dojem o našich presvedčeniach? Odpoveď ukazuje iný rozdiel medzi referenčným a atributívnym použitím určitých deskripcií a objasňuje dôležitý aspekt týkajúci sa pravej referencie.

Keď hovoriaci povie "Toto ϕ je ψ ", kde "toto ϕ " je použité atributívne, nemôžeme správne zaznamenať, že hovoriaci povedal o tejto alebo tamedej osobe alebo veci, že je ψ , ak neexistuje nijaké ϕ . Ak je však určitá deskripcia použitá referenčne, môžeme zaznamenať, že hovoriaci ψ niečomu pripísal. Na entitu, na ktorú referoval hovoriaci, *my* môžeme referovať použitím ľubovoľnej deskripcie alebo mena, ktoré vyhovuje nášmu účelu. Ak teda povie "Jej manžel je k nej milý", pričom referuje na muža, s ktorým práve hovoril, a ak tento človek je Jones, môžeme zaznamenať, že o *Jonesovi* povedal, že je k nej milý. Ak Jones je aj prezidentom college, môžeme zaznamenať, že hovoriaci povedal o *prezidentovi college*, že je k nej milý. Nakoniec, keď sa rozprávame s Jonesom, môžeme povedať, pričom referujeme

na pôvodného hovoriaceho: "Povedal o tebe, že *si* k nej milý." Nezáleží na tom, či táto žena má alebo nemá manžela, alebo, ak ho má, či Jones je jej manželom. Ak hovoriaci referoval na Jonesa, povedal o ňom, že je k nej milý. Keď sa teda určitá deskripcia použije referenčne, no nezodpovedá jej to, na čo sa ňou referuje, môžeme zaznamenať, čo hovoriaci povedal a vyjadriť s ním súhlas tak, že použijeme deskripciu alebo meno, ktorému zodpovedá. Dôležité však je, že nepotrebujeme vybrať deskripciu ani meno, pri ktorom by hovoriaci pripustil, že mu zodpovedá, na čo referoval. Môžeme teda správne zaznamenať, že hovoriaci v predchádzajúcom príklade o Jonesovi pravdivo povedal, že je k nej milý, dokonca aj vtedy, keď pôvodný hovoriaci nevie, že muž, na ktorého referoval, sa volá Jones, alebo aj vtedy, keď si dokonca myslí, že sa nevolá Jones.

Vráťme sa k tomu, čo Linsky píše v citovanej pasáži. Tvrdí, že ak niekto povie "Jej manžel je k nej milý", keď nemá manžela, *toto tvrdenie* nebude ani pravdivé, ani nepravdivé. Ako som povedal, tento názor pravdepodobne platí v prípade atributívneho použitia určitej deskripcie. Ak je však použitá referenčne, nie je jasné, čo sa myslí "tvrdením". Ak máme na mysli to, čo hovoriaci povedal o človeku, na ktorého referoval, potom niet dôvodu predpokladať, že o ňom nepovedal nič pravdivé ani nepravdivé, aj keď nie je manželom tejto ženy. A Linského tvrdenie by bolo nesprávne. Na druhej strane aké tvrdenie hovoriaci vytvoril, ak ho neidentifikujeme týmto spôsobom? Povedať, že vytvoril tvrdenie, že jej manžel je k nej milý, by nás priviedlo do ťažkostí. Musíme sa totiž rozhodnúť, či pri identifikácii tvrdenia určitú deskripciu používame atributívne alebo referenčne. Ak ju používame atributívne, potom sme nesprávne zaznamenali lingvistický výkon hovoriaceho; ak referenčne, potom aj my sami na niekoho referujeme a zaznamenávame, že hovoriaci niečo povedal o tejto osobe, čím sa dostávame späť k možnosti, že o nej povedal niečo pravdivé alebo nepravdivé.

Dospievam teda k záveru, že keď hovoriaci používa určitú deskripciu referenčne, môže tvrdiť niečo pravdivé alebo nepravdivé dokonca aj vtedy, keď jej nič nezodpovedá, a že nie je jasné, v akom zmysle vytvoril tvrdenie, ktoré nie je ani pravdivé, ani nepravdivé.

IX.

Chcem zakončiť stručným preskúmaním predstavy, ktorú môžeme získať z Russellovho názoru o tom, čo je pravým referenčným výrazom. Chcem naznačiť, že táto predstava nie je taká zlá, ako by sme sa mohli

domnievať, a hoci sa to môže zdať zvláštne, niečo z toho, čo sme povedali o referenčnom použití určitých deskripcií, nie je tejto predstave cudzie.

Pravé vlastné mená [genuine proper names] v Russellovom zmysle referujú na niečo bez toho, aby mu pripísali nejakú vlastnosť. Mohli by sme povedať, že referujú na vec samu, nie iba na vec, pokiaľ spadá pod nejakú deskripciu.²⁰ Russell si myslí, že to by určitá deskripcia nedokázala, pretože predpokladá, že ak by určité deskripcie vôbec boli schopné referovať, referovali by na niečo, len keby táto vec zodpovedala deskripcii. Nielenže sme videli, že tento predpoklad je nepravdivý, no v poslednej časti sme videli niečo viac. Videli sme, že v prípade referenčného použitia určitej deskripcie môžeme zaznamenať, že hovoriaci povedal niečo o niečom. Keď zaznamenávame, o čom to povedal, neobmedzujeme sa na deskripciu, ktorú použil, alebo na jej synonymá; na túto vec môžeme referovať použitím ľubovoľných deskripcií, mien a podobne, ktoré poslúžia účelu. Zdá sa, že tým je dané, v akom zmysle sa pri zaznamenaní lingvistického aktu hovoriaceho, ktorý určitú deskripciu použil referenčne, zaujímame o vec samú, a nie iba o vec, pokiaľ spadá pod istú deskripciu. Taká určitá deskripcia sa teda viac približuje k pravým vlastným menám vzhľadom na úlohu, ktorú vykonávajú, než Russell predpokladal.

Po druhé, nazdávam sa, že Russell si myslel, že pri každom použití deskripcie, v protiklade k použitiu vlastných mien, zavádzame prvok všeobecnosti, ktorý by mal chýbať, keby sme referovali na nejakú konkrétnu vec. To je jasné z jeho analýzy viet obsahujúcich určité deskripcie. Jeden zo záverov, ktorý by sme mohli vyvodit' z tejto analýzy, znie, že také vety vyjadrujú to, čo sú v skutočnosti úplne všeobecné propozície: existuje ϕ a iba jedno také a každé ϕ je ψ . Mohli by sme to sformulovať trochu inak. Ak existuje niečo, čo by sa dalo v takomto prípade identifikovať ako referencia, pôjde o referenciu vo veľmi slabom zmysle, a to o referenciu na *čokoľvek*, čo je jedným a iba jedným ϕ , ak niečo také vôbec existuje. Z predchádzajúcej úvahy by však malo byť zrejmé, že toto by sme rovnako dobre mohli povedať aj o atributívnom použití určitých deskripcií. Táto absencia konkrétnosti [particularity] však chýba pri referenčnom použití určitých deskripcií práve preto, že deskripcia tu vystupuje iba ako prostriedok, ktorým sa poslucháčovi umožňuje vyčleniť vec, o ktorej sa hovorí, alebo sa mu umožňuje o nej myslieť; ako prostriedok, ktorý môže splniť svoju úlohu, aj keď deskripcia je nesprávna. Lepšie povedané, pri referenčnom použití, v protiklade k atributívnemu použitiu, existuje *pravá* vec, ktorú má poslucháč vyčleniť; a táto vec je pravá nie jednoducho preto, že zodpovedá deskripcii.

POZNÁMKY

¹ Chcel by som sa poďakovať svojim kolegom Johnovi Canfieldovi, Sydneymu Shoemakerovi a Timothymu Smileyu, ktorí čítali skoršiu verziu a pomohli mi svojimi návrhmi. Vďaka by som chcel tiež vyjadriť posudzovateľovi tejto state za jeho užitočné, cenné a podrobné poznámky.

² Prekladal som podľa Donnellan, K.: *Reference and Definite Descriptions*. In: Ludlow, P. (ed.): *Readings in the Philosophy of Language*. The MIT Press, Cambridge (Mass.) - London (UK) 1997, 361-381. Prvé vydanie in: *The Philosophical Review* 77 (1966), 281-304. (Pozn. prekl.)

³ Zvrat "definite description" ("určitá deskripčia") sa v tomto článku používa ako *terminus technicus*, t.j. vo význame, aký má v anglo-americkej analytickej filozofii. Nepoužíva sa v zmysle "istá deskripčia" a podobne, ako k tomu nabáda jeden významový odtieň slova "určitý" v slovenčine. Anglický názov odkazuje na tzv. určitý člen (definite article) "the" - ktorý vyjadruje jedinečnosť - ktorý stojí na začiatku spravidla každej určitej deskripcie. (Samozrejme, aj tu existujú výnimky: porovnaj určitú deskripciu "her husband" ("jej manžel"), v ktorej sa jedinečnosť nezachováva pomocou určitého člena.) Keďže v slovenčine určitý člen chýba, pri mnohých deskripciách ťažko možno rozhodnúť, či ich klasifikovať ako určité. Najspôľahlivejším indikátorom jedinečnosti sú v slovenčine slová ako "prvý", "tretí", "posledný", "najvyšší", "jediný" atď., takže deskripcie, ktoré sa nimi začínajú, budú určité. Niekedy tiež pomôže, ak je na začiatku uvedené ukazovacie zámeno. Na druhej strane však určitú deskripciu "the author of *Waverley*" preložíme ako "autor *Waverley*", kde taký indikátor chýba. V niektorých kontextoch (napríklad, keď sa vyskytne na predikátovej pozícii v subjekt-predikátovej vete) potom nie je jasné, či sa vzťahuje na nejaký predmet alebo na vlastnosť. Podobne určitá deskripčia "the king" v preklade "kráľ" priamo nabáda k tomu, aby sme ju chápali ako všeobecné podstatné meno, nie ako singulárny výraz. (Pozn. prekl.)

⁴ *O označovaní*. In: *Organon F II* (1995), č. 2, 146. [Donnellan cituje z *On Denoting*. In: Marsh, Robert C. (ed.): *Logic and Knowledge*. London 1956, 51. (Pozn. prekl.)]

⁵ *O referencii*. In: *Filozofia prirodzeného jazyka*. Bratislava 1992, 126-127. [Donnellan cituje z *On Referring*. In: Caton, Charles C. (ed.): *Philosophy and Ordinary Language*. Urbana 1963, 162-163. V odkazoch na strany rešpektujem slovenské vydanie. (Pozn. prekl.)]

⁶ *ibid.*, 126.

⁷ V origináli sa uvádza rok 1968. (Pozn. prekl.)

⁸ *op. cit.*, 131.

⁹ Tu aj na iných miestach používam disjunkciu "presuponovať alebo implikovať", čím chcem zabrániť tomu, aby som prijal názor, ktorým by som sa postavil na stranu Russella alebo Strawsona v otázke, čoho sa vzťah týka. Prijat' taký názor je mimo môjho hlavného záujmu a okrem toho by to bolo aj zavádzajúce, pretože neskôr budem dokazovať, že presupozícia alebo implikácia vzniká rôznymi spôsobmi v závislosti od toho, ako sa určitá deskripčia použije. Touto poslednou poznámkou tiež vysvetľujem svoje používanie indikátora vágnosti "v istom zmysle".

¹⁰ V poznámke, ktorú Strawson pridal k pôvodnej verzii state *O referencii* (*op. cit.*, 146-147), zrejme implikuje, že keď presupozícia je nepravdivá, ešte stále môžeme úspešne referovať "sekundárnym" spôsobom, ktorý podľa všetkého znamená "ako by sa o nás mohlo povedať, že referujeme na fiktívne veci". Podľa tohto názoru však v takomto prípade nemôžeme referovať "primárnym" spôsobom. Myslím si, že to je nesprávne. Analýzu tejto modifikácie Strawsonovho názoru podáva Charles C. Caton v stati *Strawson on Referring*, *Mind* LXVIII (1959), 539-544.

¹¹ V origináli sa uvádza de Gaulle. (Pozn. prekl.)

¹² Tento príklad, ktorý som čiastočne obmenil, uvádza (pre trochu iný účel) Leonard Linsky v článku *Referencia a referenty*. In: *Filozofia prirodzeného jazyka*. Bratislava 1992, 152.

[Donnellan cituje z *Reference and Referents*. In: **Philosophy and Ordinary Language**. 80. V odkazoch na strany rešpektujem slovenské vydanie. (Pozn. prekl.)]

¹³ V stati *Referencia a referenty* (148-149, 152) Linsky správne poukazuje na to, že referencia nie je neúspešná iba preto, že použiteľ deskripcii v skutočnosti nič nezodpovedá (alebo jej zodpovedá viac než jedna vec). Vypíchal tým jednu z ťažkostí Strawsonovho názoru. Tento fakt o referencii tu však využívam na to, aby som rozlíšil, čo podľa mňa Linsky neurobil, dve použitia určitých deskripcii. Neskôr budem hovoriť o druhej pasáži z Linského state.

¹⁴ Anglicky "beliefs". Donnellan tento termín (a z neho odvodené tvary) nepoužíva v technickom zmysle, a teda ho nespája s propozičnými postojmi. Preto neprekladám anglické slovo striktno výrazom "viera", ktoré v niektorých kontextoch neznie dobre, ale výrazom "presvedčenie". Sloveso "believe" prekladám ako "verit", pretože od výrazu "presvedčenie" sa nedá odvodiť primeraný aktívny tvar slovesa. (Pozn. prekl.)

¹⁵ Deskripciou v tomto prípade je "the king". (Pozn. prekl.)

¹⁶ V stati *A Reply to Mr. Sellars* (**Philosophical Review** LXIII (1954), 216-231) Strawson pripúšťa, že nie vždy odmietame pripísať pravdu tomu, čo niekto povedal, keď určitej deskripcii, ktorú použil, nič nezodpovedá (alebo jej zodpovedá viac než jedna vec). Jedným z jeho príkladov je: možno pripustiť, že človek, ktorý povedal "Komora poslancov Spojených štátov zahŕňa reprezentantov dvoch hlavných strán", povedal niečo pravdivé, aj keď použil nesprávny názov. Strawson si myslí, že to nie je skutočným problémom pre jeho názor. Myslí si, že v takýchto prípadoch, "keď zamýšľaná referencia hovoriaceho je celkom jasná, jednoducho obmeníme jeho tvrdenie v zhode s jeho domnelými zámermi a pravdivosť alebo nepravdivosť pripisujeme obmenenému tvrdeniu; pravdivosťnú hodnotu neprpisujeme pôvodnému tvrdeniu" (230).

Pojem "obmeneného tvrdenia" však nevyhovuje. Na začiatok môžeme poznamenať, že prípad takého druhu, aký mal Strawson na mysli, by mohol nastať len pri referenčnom použití určitej deskripcie. "Obmena" sa totiž uskutočňuje s prihliadnutím na zamýšľanú referenciu hovoriaceho. To však môže nastať len vtedy, keď zamýšľaná referencia hovoriaceho - konkrétna osoba alebo vec, na ktorú myslí - je nezávislá od deskripcie, ktorú použil. Strawson pravdepodobne nemá na mysli prípady, v ktorých ide o pošmyknutie jazyka alebo niečo podobné; pravdepodobne ide o prípady, v ktorých je určitá deskripcia použitá preto, že hovoriaci verí, hoci sa mylí, že správne opisuje to, na čo chce referovať. Tvrdenie zrejme obmeníme s prihliadnutím na to, na čo zamýšľal referovať. Akú deskripciu však treba použiť v obmenenom tvrdení? V príklade by sme azda mohli použiť výraz "Kongres Spojených štátov". Práve túto deskripciu však hovoriaci nemusia prijať ako správny opis toho, na čo chce referovať, pretože nepozná správny názov. Na základe tohto teda nemôžeme rozhodnúť, čo hovoriaci zamýšľal povedať, v protiklade k tomu, čo skutočne povedal, pretože nezamýšľal povedať "Kongres Spojených štátov". Ak je to tak, potom niet prekážky pri výbere "obmeneného" tvrdenia obsahujúceho ľubovoľnú deskripciu, ktorá naozaj správne vyčleňuje to, na čo hovoriaci zamýšľal referovať. Mohla by ňou byť napríklad "Nižšia komora Kongresu Spojených štátov". To však znamená, že neexistuje nijaké jediné "obmenené" tvrdenie, ktorému sa pripisuje pravdivosťná hodnota. Teraz by skutočne malo byť jasné, že pojem obmeneného tvrdenia nehrá vôbec nijakú úlohu. Ak totiž k obmenenému tvrdeniu dospějeme len s prihliadnutím na predchádzajúce poznanie, na čo hovoriaci zamýšľal referovať, tomu, čo povedal, môžeme pravdivosť pripísať jednoducho na základe rozhodnutia, či to, na čo zamýšľal referovať, má vlastnosti, ktoré mu pripísal.

¹⁷ Ako som už poznamenal (pozn. 10), Strawson môže pripustiť, že sme možno referovali "sekundárnym" spôsobom. Ak však mám pravdu, skutočnosť, že nijaké neexistuje, nebráni tomu, aby sme referovali takým istým spôsobom, ako by sme referovali, keby existovalo.

¹⁸ K ďalšej analýze pojmu vypovedania niečoho pravdivého o niekom alebo niečom pozri časť VIII.

¹⁹ *Referencia a referenty*, 152. Malo by byť jasné, že súhlasím s Linským pokiaľ ide o to, že hovoriaci môže referovať, aj keď "presupozícia o existencii" nie je splnená. Súhlasím aj pokiaľ ide o to, že je to námietka proti Strawsonovmu názoru. Myslím si však, že túto myšlienku, medzi inými, možno využiť na stanovenie dvoch rôznych použití určitých deskripcii, čím získame všeobecnejšiu kritiku Strawsona. Kým som tu teda rozvíjal myšlienku rozdielu, ktorý vychádza z rozlíšenia, ktoré chcem robiť, s mnohým z Linského článku súhlasím.

²⁰ Porovnaj *The Philosophy of Logical Atomism*, znovu vydané in: **Logic and Knowledge**, 200.

Z anglického originálu preložil *Marián Zouhar*